

Zofia Dworakowska

Instytut Kultury Polskiej, Uniwersytet Warszawski

**Kompetencje animatora kultury w perspektywie kształcenia na specjalizacji
Animacja Kultury w Instytucie Kultury Polskiej na Uniwersytecie Warszawskim**

Zadanie stworzenia katalogu kompetencji animatora kultury z jednej strony zachęca do zadawania pytań o samą animację kultury, a z drugiej – zawiesza takie pytania, ponieważ samo stanowi jedną z odpowiedzi. Sformułowanie tego typu zadania może być bowiem powiązane z rozumieniem animacji kultury jako zamkniętego i jednorodnego zbioru praktyk, które można zliczyć, opisać i skatalogować. Jak pokazuje niestandardyzowana obserwacja, a potwierdzają badania przeprowadzone przez zespół Marka Krajewskiego, mamy raczej do czynienia z różnymi sposobami rozumienia i używania samego terminu oraz z wielością praktyk. Tym, co charakteryzuje osoby pracujące na tym obszarze i utożsamiające się z nim, są liczne i zróżnicowane umiejętności, które występują w różnych konfiguracjach. Niektórzy animatorzy wyraźnie się specjalizują (czasami tworzą nową, własną specjalizację), inni są wielozadaniowi, a jeszcze inni mają w swojej pracy następujące po sobie okresy specjalizacji i wielozadaniowości.

Zawsze warto zadawać więc pytanie: w jakim celu i w jaki sposób tworzyć katalog kompetencji? Inne byłyby odpowiedzi relacjonujące wspomnianą sytuację zastaną, a inne – projektujące standardy i wytyczne dla polityk kulturalnych czy programów kształcenia. W tym drugim przypadku trudno pominąć ryzyko związane z wpisanymi w nie mechanizmami regulacyjnymi, ograniczającymi dostęp do zawodu. Mimo iż reprezentuję raczej wąską niż szeroką definicję animacji kultury oraz krytycznie oceniam inflację tego terminu, to jestem daleka od ustanawiania tego wąskiego rozumienia podstawą ogólnopolskich definicji o mocy obowiązującej. Opowiadam się raczej za kształtowaniem obszaru animacji kultury poprzez praktykę – realizację

projektów i programowanie edukacji w obszarze animacji kultury. Odpowiedzią na pytanie o kompetencje animatora kultury może więc być program specjalizacji animacja kultury w Instytucie Kultury Polskiej na Uniwersytecie Warszawskim (IKP UW).

Rozpoczynając charakterystykę tej specjalizacji, trzeba podkreślić, że wyrasta ona z wieloletnich badań i dydaktyki Instytutu, a wcześniej Katedry Kultury na Wydziale Polonistyki UW. Antropologia kultury jako obszar wiedzy, a także źródło wrażliwości i wyobraźni stanowi podstawę dla praktykowanej w IKP UW animacji kultury, co znajduje swój wyraz w każdym z trzech zbiorów kompetencji animatora zaproponowanych przez Marka Krajewskiego. To antropologiczne zakorzenienie ustanawia jednak także porządek między tymi zbiorami, sytuując „postawy wobec rzeczywistości i innych”, a zaraz potem „kompetencje społeczne” wyżej niż konkretną „wiedzę i umiejętności techniczno-praktyczne”. Nie oznacza to lekceważenia roli tych ostatnich, czy też ich pomijania w kształceniu i pracy animatorów, ale ich zależność, funkcjonalność wobec podzielanej wizji kultury i postaw z tej wizji wyrastających.

Postawy kształconego w IKP UW animatora są więc uwarunkowane przez wywiedzione z antropologii rozumienie kultury i osobowości oraz porzucenie etnocentryzmu i refleksję nad relacjami w terenie.

Antropologiczna koncepcja kultury w kontekście animacji pozwala na szersze spojrzenie na tak zwane działania kulturalne i ich uczestnika, nieograniczające się do jego zainteresowań i umiejętności artystycznych, ale obejmujące złożoność wzorów i postaw, stosunków społecznych, tradycji i środowiska lokalnego. Konsekwencją tego typu perspektywy jest dążenie animatora do poznania historycznej i społecznej specyfiki miejsca, w którym podejmuje działania, oraz charakteru i oczekiwań społeczności, z którą chce współpracować.

Postulat przekroczenia etnocentryzmu, który w antropologii oznacza kwestionowanie przez badacza oczywistości rodzimej kultury, a więc gotowość

spojrzenia na nią jako na kulturę obcą (a na kulturę obcą jako własną), w pracy animatora zakłada programowe zainteresowanie różnorodnością oraz uznanie względności własnych przekonań i przyzwyczajzeń. Taka postawa wydaje się szczególnie istotna współcześnie, w czasie ujawniania się nowych form wielokulturowości, wyznaczanej nie tylko przez różnice etniczne czy religijne, ale także przez te wynikające z wieku, stanu posiadania, sprawności fizycznej, dostępu do technologii i inne.

Dla kształtowania postaw animatora w IKP UW ważną inspirację stanowi nurt zaangażowanych badań jakościowych, które w centrum refleksji sytuują relację między badaczem i badanym oraz podział władzy i odpowiedzialności w jej obrębie. W programie specjalizacji znajduje to odzwierciedlenie we wspieraniu postaw podmiotowego i partnerskiego traktowania uczestników projektów animacyjnych oraz w dążeniu do wypracowania nawyku ciągłej refleksji animatora nad swoją rolą w projekcie i podejmowanymi przez siebie działaniami.

Antropologicznie uzasadnione postawy otwartości, kooperacji, refleksyjności są w różny sposób kształtowane podczas kształcenia w IKP UW, poczynając od koncepcji całego programu specjalizacji przez tematykę i przebieg poszczególnych warsztatów i staży, na konkretnych warsztatach dedykowanych tym postawom kończąc.

Kluczowe dla programu specjalizacji połączenie refleksji antropologicznej z praktyką animacyjną oznacza, że wybierający ją student zarówno uczęszcza na konwersatoria z historii kultury, antropologii kultury współczesnej, antropologii kultury wizualnej, antropologii słowa, antropologii teatru i widowisk, jak i bierze udział w warsztatach i stażach animacyjnych.

Na poziomie konkretnych zajęć nasze przekonanie o podporządkowaniu narzędzi i technik postawom i wizji kultury wyraża się w dążeniu do tego, aby warsztaty nie ograniczały się jedynie do przekazywania umiejętności praktycznych, ale także obejmowały refleksję nad ich wymiarem kulturowym, potencjałem integracyjnym, społecznymi konsekwencjami ich różnego

zastosowania. Utrwaleniu postawy refleksyjnej służą także zadania badawcze i analityczne wpisane w system zaliczania staży, które studenci realizują w ramach projektów animacyjnych czy działalności różnego rodzaju publicznych i niepublicznych instytucji sztuki i ośrodków kultury.

Kształtowaniu wspomnianych postaw dedykowane są również konkretne zajęcia, poświęcone szerszej perspektywie społecznej animacji kultury i autorefleksji animatora, takie jak między innymi warsztat „Stosowane sztuki społeczne” (Zofia Dworakowska), dotyczący historycznych i współczesnych projektów sztuki zaangażowanej, „Społeczna rewitalizacja obszarów miejskich” (Wojciech Kłosowski), rozważający znaczenie wspólnoty i tożsamości lokalnej we współczesnych miastach, a także rolę animacji w procesach rewitalizacyjnych, czy warsztat „Animator kultury – artysta społeczny” (Marta Henzler, CAL), poddający refleksji tożsamość zawodową animatora.

W pracy nad postawami istotną rolę odgrywają również staże, których lokalizacje zostały tak wybrane, aby studenci już podczas studiów mieli bezpośredni kontakt z różnymi rodzajami społeczności. Są więc one współorganizowane między innymi z: Ośrodkiem „Pogranicze – sztuk, kultur, narodów”, pracującym z mniejszościami etnicznymi i religijnymi na Suwalszczyźnie, Grupą Pedagogiki i Animacji Społecznej Praga Północ działającą z dziećmi na praskich i wolskich podwórkach Warszawy, zespołem seniorów „Cała Praga śpiewa z nami”, Teatrem 21 zrzeszającym osoby z zespołem Downa i autyzmem, Stowarzyszeniem Praktyków Kultury pracującym między innymi z uchodźcami czy mieszkańcami domów poprawczych.

Drugim, najważniejszym po postawach, ale i uwarunkowanym przez nie, zbiorem umiejętności animatora kształtowanym na specjalizacji animacja kultury w IKP UW są kompetencje społeczne. Mają one również swoje podłoże antropologiczne, wynikają z podstawowego zainteresowania ludźmi, które, podobnie jak na przykład łatwość inicjowania kontaktu z nowo spotkanymi osobami, powinno być podzielane zarówno przez badaczy, jak i animatorów.

Podczas kształcenia najwięcej uwagi poświęcamy jednak tym kompetencjom, których nowe roczniki studentów potrzebują najbardziej, a więc umiejętności współdziałania i pracy w grupie. Potrzeby te wydają się tak palące, że szukamy coraz to nowych sposobów reagowania na nie. Chętnie włączamy do programu te tradycje i metody pracy, których podstawę stanowi współdziałanie, jak na przykład warsztaty Stowarzyszenia Teatralnego „Chorea” czy Teatru Węgajty, gdzie wykonanie trudnych ćwiczeń fizycznych i wokalnych wymaga zaufania grupie i wzajemności w postaci wsparcia pozostałych uczestników. Innym sposobem uczenia umiejętności współpracy jest wprowadzenie nowego formatu zajęć, który opiera się na pracy koncepcyjnej w małych zespołach i wspólnej realizacji wymyślonych w ten sposób projektów. Jest on stosowany na przykład podczas warsztatów wykorzystania obrazów cyfrowych w przestrzeni publicznej „It's your image, take care of it” (Pamela Wells) czy „Planowania projektu” (Ilona Łowiecka-Tańskiej). Kolejną okazją do zdobycia doświadczenia pracy w grupie są przygotowania dorocznego dnia specjalizacji – Remanentu, który przybiera formę otwartych warsztatów, wystaw i interwencji. Remanent staje się dla studentów prawdziwym laboratorium współdziałania, ponieważ jego przebieg zależy wyłącznie od ich zaangażowania w pracę koncepcyjną, organizacyjną i promocyjną.

Rozwijaniu umiejętności pracy w grupie dedykowane są wreszcie konkretne zajęcia, jak na przykład „Twórcza współpraca” (Nick Clements), wywiedzione z brytyjskiej tradycji pracy ze społecznościami – *community arts*, czy „Współpraca w zespole” (Konrad Sobczyk, Mediatorzy.pl), którego celem jest takie przygotowanie studentów do pracy w grupie, aby potrafili wspólnie opracować jej misję i wizję oraz umieli tworzyć sytuacje zachęcające do dzielenia się wiedzą i doświadczeniami.

W trzecim zbiorze kompetencji animatora kultury Marek Krajewski umieszcza wiedzę i umiejętności techniczno-praktyczne. Na specjalizacji animacja kultury w IKP UW, poza wiedzą z antropologii i historii kultury, studenci poznają także polskie i zagraniczne praktyki oraz koncepcje pokrewne animacji kultury. Wśród nich są przede wszystkim przykłady zaangażowania społecznego polskiej

inteligencji przełomu XIX i XX wieku oraz projekty społeczności alternatywnych tworzonych w latach 60. i 70. XX wieku, stanowiące dwa podstawowe źródła idei animacji kultury w IKP UW, ale także wspomniane już zaangażowane badania jakościowe, takie jak etnografia performatywna, socjologia oparta na współpracy, czy badania posługujące się sztuką.

Program specjalizacji nie ogranicza się więc do przykładów historycznych, duży nacisk kładziemy także na wspólne ze studentami rozpoznawanie współczesnej mapy inicjatyw artystycznych, edukacyjnych i społecznych. Poza wymienionymi już wcześniej zajęciami dotyczącymi sztuki zaangażowanej i rewitalizacji, zdobywaniu tego rodzaju wiedzy służą kolejne warsztaty poświęcone konkretnym tradycjom działań ze społecznościami i publicznością, takie jak „Pedagogika teatru” (Justyna Sobczyk, Instytut Teatralny) czy „Rozwój widowni” (Agnieszka Wlazeł i Agata Etmanowicz, Fundacja Impact). Zależy nam także, aby absolwenci specjalizacji orientowali się w porządku instytucjonalnym kultury w Polsce, posiadali wiedzę o formie i celach polityki kulturalnej na różnych szczeblach władzy, byli świadomi strony finansowej i organizacyjnej projektów animacyjnych. Służą temu takie zajęcia, jak „Instytucje kultury – warsztat krytyczny” (Joanna Kubicka) czy „Lokalne mapy kultury” (Zofia Dworakowska).

W ogromnej części jednak wiedza o współczesnych projektach animacji kultury i ich realiach finansowo-organizacyjnych zdobywana jest przez studentów *in situ* – podczas trwania projektu, w ramach codziennej pracy instytucji kultury, w bezpośrednim kontakcie ze społecznością. Ważną formę kształcenia na specjalizacji stanowią bowiem różnego rodzaju wizyty studyjne, organizowane w ramach wspólnych, kilkudniowych objazdów (do tej pory odbyły się one na Podlasiu, Warmii, w Lublinie, Szczecinie, Łodzi, ale także w Wielkiej Brytanii i w Litwie) lub przyjmujące formę dłuższych, indywidualnych staży w rekomendowanych ośrodkach. Dzięki współpracy międzynarodowej oraz programowi Erasmus studenci specjalizacji mają też szansę zdobyć wiedzę o zagranicznych inicjatywach bliskich animacji kultury w ramach dwumiesięcznych staży w brytyjskich ośrodkach *community arts*, w Odin

Teatret w Danii, we francuskim stowarzyszeniu pedagogów ulicy czy w ramach inicjatyw portugalskich animatorów społecznych.

Przywołane wyżej zajęcia nie ograniczają się do przekazywania wiedzy, ale zakładają jednocześnie zdobywanie umiejętności posługiwania się konkretnymi narzędziami. Taki jest również cel warsztatów poświęconych różnym mediom, między innymi fotografii społecznej (Agnieszka Rayss, Sputnik Photos), filmowemu dokumentowi komórkowemu (Cezary Ciszewski, Miasto w komie), dramie stosowanej (Stowarzyszenie Praktyków Dramy „Stop-Klatka”), performansowi ulicznemu (Janusz Bałdyga), teatrowi fizycznemu (Teatr Chorea), sztuce opowiadania (Stowarzyszenie „Studnia O.”), muzyce konkretnej (Patrik Zakrocki), śpiewowi głosem naturalnym (Agata Harz). Warsztaty co roku się zmieniają, ale kryterium ich doboru jest zawsze takie samo i stanowi również ważny wyznacznik kompetencji techniczno-praktycznych animatora kultury – jest nim przydatność poznawanego i stosowanego narzędzia w pracy z innymi ludźmi, bez względu na ich doświadczenie czy predyspozycje, ale także niezależnie od dostępnych środków finansowych i zaplecza sprzętowo-przestrzennego.

Ta zaplanowana i regularna zmienność warsztatów w programie specjalizacji oraz ich zróżnicowanie odzwierciedlają intermedialny charakter samej animacji kultury, ale jest także wyrazem naszego przekonania o funkcjonalnej roli narzędzi i technik wobec wizji kultury i postaw, o którym była mowa wyżej. Celem kształcenia animatorów kultury w IKP UW nie jest więc ani wyposażenie każdego absolwenta w ten sam zestaw umiejętności techniczno-praktycznych, ani zdobycie przez niego biegłości w posługiwaniu się jednym medium. Ten programowy brak wąskiej specjalizacji wynika z przeświadczenia, że kontakt z różnymi technikami, szansa na wypróbowanie ich możliwości i ograniczeń, a także doświadczenie oporu, jaki mogą stawiać, najlepiej uruchamia proces twórczy, wymaga znajdowania własnych rozwiązań oraz powiększa samoświadomość i ogólną sprawność techniczną. Różne warsztaty wprowadzające w poszczególne metody służą więc przede wszystkim kształtowaniu szerszych kompetencji twórczych, zakładających umiejętności

wymyślania własnych idei, projektów i sposobów ich realizacji, gdzie takie czy inne medium jest traktowane instrumentalnie. Tym umiejętnościom dedykowane są też osobne zajęcia, takie jak wspomniana już „Twórcza współpraca”, ale przede wszystkim warsztaty prowadzone przez Maję Parczewską i Janusza Byszewskiego z Laboratorium Edukacji Twórczej CSW Zamek Ujazdowski.

Kompetencje twórcze są również kształtowane poprzez realizację edukacji typu *project-based*, co oznacza, że studenci nie tylko mają szansę nauczyć się pewnych technik i wypróbować je w bezpiecznych murach sali uniwersyteckiej, ale także wykorzystują te techniki w realizacji własnego projektu, który zakłada wyjście z sali i konfrontację z innymi ludźmi. Dotyczy to większości warsztatów, także tych niepoświęconych konkretnemu medium, jak „Stosowane sztuki społeczne”, czy „Lokalne mapy kultury”. Wielokrotnie też w ramach staży studenci współtworzą projekty realizowane przez specjalizację poza uniwersytetem, jak na przykład festiwal „Teatr w przestrzeni publicznej”, projekt „Muzeum Społeczne”, objazdy studyjne dla brytyjskich, polskich i litewskich animatorów kultury czy rezydencja *community arts* na warszawskim Młynowie.

Zaprojektowany w ten sposób program specjalizacji staje się dla studentów okazją do sprawdzenia się w nowych, czasami nie komfortowych warunkach, a więc takich, które wielokrotnie spotkają w swojej przyszłej pracy. Starania, aby uczynić sytuację warsztatową jak najbardziej podobną do sytuacji realnego działania w kulturze, stanowią bardzo ważny aspekt kształtowania kompetencji przyszłego animatora kultury na specjalizacji. Dzięki temu możemy traktować absolwenta jako twórcę i praktyka, ponieważ, kończąc studia, posiada on już doświadczenia własnej pracy. Chcemy też wspierać pierwsze inicjatywy absolwentów po studiach i dlatego współpracujemy ze Stowarzyszeniem Katedra Kultury, które zapewnia pomoc organizacyjną i merytoryczną.

Dla dopełnienia koncepcji kształcenia na specjalizacji animacja kultury w IKP UW bardzo ważne jest nasze przekonanie o tym, że zbiór kompetencji animatora nie jest zamknięty, a jego kształcenie nie kończy się na studiach, lecz

stanowi rodzaj uczenia się przez całe życie. Dwuletni program jest więc tworzony tak, aby umożliwić poznanie i wypróbowanie różnych typów działań, nakreślić możliwie szerokie pole inspiracji, ale jednym z ważniejszych celów kształcenia jest usamodzielnienie studenta, który sam ma wybrać własną drogę dalszej praktyki, przybierającą zarówno formy węższej specjalizacji, jak i wielozadaniowości.